

Zajednica iznad institucija: institucionalni utjecaj na odgoj i obrazovanje u Bačkoj

Vanja Vojvodić*

Sažetak

Pristupi obrazovanju su raznoliki i vezani su uz promjene društvenih sustava i dakako ideologija. Ovo terensko istraživanje, temeljeno i potpomognuto teorijskom literaturom na dotičnu problematiku, provedeno u Bačkoj na području Subotice, Sombora i Tavankuta donosi interpretaciju višeglasja iskustava. U radu se razmatraju različiti aspekti utjecaja institucija na odgoj i obrazovanje i složenost manjinskog obrazovanja. Obrazovanje u Bačkoj se promatra u odnosu predstavljanja zajednice Hrvata u Vojvodini prema institucijama koje su meritorne u kreiranju propisa o obrazovanju. Njihovo se obrazovanje odvijalo i odvija se putem nedostatnog institucionalnog obrazovanja, te se njegova efikasnost svodi na rad i aktivnost kulturno-umjetničkih društava i srodnih etnokulturnih institucija. Iskustvo zajednice se prenosi i prenosi se tradicijom preko individualnih i obiteljskih iskustava. U radu se propituje: tko zapravo snosi odgovornost ili čak dužnost ponuditi obrazovne sadržaje te kakva jest ili bi bila recepcija istog? Naravno, postoji zakonodavni okvir manjinskog obrazovanja, ali pripadnici hrvatske manjine imaju ograničenu mogućnost koristiti nastavu na hrvatskom jeziku zbog brojnih društveno-političkih okolnosti koje utječu na njihovo deklariranje u pogledu identiteta. Zaključuje se dakle, da obrazovanje u velikoj mjeri oblikuje identitet osobe, a ovo istraživanje ukazuje kako pitanje etnokulturnog identiteta utječe na broj upisanih polaznika nastave na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: obrazovanje, odgoj, obrazovne institucije, zajednica, Bunjevci, Bačka

Polazišta i pristupi istraživanju odgoja i obrazovanja

Pristup obrazovanju se mijenja s promjenom društvenih sustava. Svi građani države sudjeluju u raspodjeli znanja, a ono ima vrlo važnu ulogu za razvoj društva. Odlučila sam se za istraživanje obrazovanja i odgoja u multikulturnoj sredini očekujući

* magistra sociologije i studentica sinologije i etnologije i kulturne antropologije

** Zahvaljujem zaposlenicima Gradskog muzeja u Subotici i Zavodu za kulturu vojvodanskih Hrvata za doprinos istraživanju.

kako ću pronaći bogatstvo situacija i novih iskustava u obrazovanju. Nakon odluke o izboru teme pojavila se potreba za pronalaženjem interpretacija koje bi mogle pridonijeti rješavanju nagomilanih problema u obrazovanju. Istraživanjem sam željela potaknuti razmišljanja o mogućnosti rješavanja nedostataka u obrazovnom sustavu koji onemogućava pojedinca i zajednicu u njezinom razvoju. Potrebno je sustavno djelovati, a to se može učiniti jedino ako se članovi zajednice okupe i usuglase oko rješavanja obrazovanja na hrvatskom jeziku. Budući da nisam uključena u takav sustav školovanja, kao neutralan promatrač iznosim svoja zapažanja o problemu obrazovanja hrvatske manjinske zajednice u Bačkoj. Školovanje na hrvatskom jeziku uvedeno je tek 2001./02. školske godine. Nije razvijen strateški pristup problemima obrazovanja nacionalnih manjina u Republici Srbiji. Na razini visokoškolskog obrazovanja ne postoji lektorat za hrvatski jezik i katedra za hrvatski jezik i književnost što pak neke druge manjine imaju. Pripadnici hrvatske manjine često se odlučuju za upis fakulteta u Hrvatskoj, a mali broj njih se vraća u Vojvodinu (usp. Žigmanov 2006, 45-49). Pojedinci nisu u mogućnosti utjecati na sustav obrazovanja s ciljem njegovog poboljšanja, pa ih koriste samo toliko koliko je predviđeno propisima. U tom slučaju izvođenje nastave na hrvatskom jeziku tako postaje jedan od načina predstavljanja identiteta hrvatske manjine.

Naziv bački Hrvati kao skupno ime svih Hrvata na ovim prostorima prihvaćen je u razdoblju između 1918. i 1945. kao službeno ime za hrvatsku skupinu kako bi se zaštitio njihov identitet od „vlastodržaca i stranačkih prvaka“ (usp. Sekulić 2010, 168). Jezični problem je stalno prisutan i zabilježen kroz povijest zajednice Hrvata u Bačkoj, a danas se još uvijek radi na njegovome razrješavanju. Od početka 1990-ih nastoji se uvesti hrvatski standardni jezik u određene domene javnoga sporazumijevanja u Vojvodini. U pokrajinskom statutu 2009. priznaje se hrvatski jezik kao jedan od službenih nakon uspostavljenosti nastave na hrvatskom jeziku (usp. Vuković 2010, 79).

Iskustva terenskog istraživanja i polustrukturirani intervjui s kazivačima temelj su ovoga problemski koncipiranoga rada o utjecaju institucija na odgoj i obrazovanje u Bačkoj. Terensko istraživanje provodilo se na području Subotice, Sombora i Tavankuta u Vojvodini.¹ U pripremi istraživanja polazila sam od pretpostavke o utjecaju institucija na odgoj i obrazovanje pripadnika društva. U naracijama kazivača izdvojila sam događaje koji su vezani uz njihova iskustva u obrazovanju, odgoju, primjeni hrvatskog jezika u nastavi, a posebno sam obratila pažnju na utjecaj politike i administracije na njihov izbor i životnu stvarnost. U radu sam se koristila jednim magistarskim radom i dosad objavljenim radovima koji se bave problematikom obrazovanja hrvatskih skupina u Bačkoj (Ivanović 1987; *ibid.* 2010; Vuković 2010). Obrazovne institucije formiraju pravne propise, a ponekad ih izvode iz potreba za-

¹ Priključila sam se ostalim istraživačima s ovom odabranom temom. Riječ je o istraživanjima grupe studenata i studentica Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koja su se izvodila u okviru kolegija „Prakse terenskog istraživanja“ i znanstvenog projekta „Identitet i etnokulturno oblikovanje Bunjevaca“ nositeljice kolegija i voditeljice projekta Milane Černelić.

jednice, ako je ona aktivna. Propitivanje obrazovanja u Bačkoj moguće je razumjeti kroz načine predstavljanja zajednice institucijama koje su meritorne u kreiranju propisa obrazovanja i koje bi trebale podržati aktivnosti zajednice. Izgrađivanje sadržaja obrazovanja, kojim bi se iskazale potrebe za posebnim obrazovanjem hrvatske manjine, još se konceptualno razvija aktivnostima članova zajednice Hrvata u Vojvodini i ta nastojanja traju već više od dva stoljeća.²

Intervjue sam vodila s kazivačima članovima hrvatske zajednice u Vojvodini i proširenom zajednicom³ s kojom zajednica Hrvata u Vojvodini dijeli obrazovni prostor i ispitala 23 osobe. Također mi je cilj bio razumjeti i odnos drugih prema kazivačima i imati odmak od njihove naracije kako bih utjecaje na odgoj i obrazovanje objektivno interpretirala. Šest mladih korisnika obrazovnih sustava nisu izgrađivali promišljanja o rješenjima problema obrazovanja. Mlađi kazivači nisu imali stavove o posebnoj potrebi ostvarivanja svojega obrazovanja niti su imali jasno izražena mišljenja o identitetu, iako su ti problemi njihova svakodnevnica. Osobe su se školovale ili se školuju u Hrvatskoj.

Razgovarala sam s predstavnicima institucija koje su nadležne ili su bile nadležne za obrazovanje manjina u Hrvatskoj i s onim korisnicima obrazovnog sustava koji su bili u posjetu u Zagrebu ili se školuju u Zagrebu. Sedamnaest kazivača uputilo me je svojim naracijama u iskustva zajednice te sadržaj odgoja s posebnim osvrtom na obrazovanje iz daljnje i vrlo bliske prošlosti. Iznosili su stavove o vlastitom identitetu i jeziku, a prema polazišnim teorijskim postavkama A. Cohena prepoznala sam potrebu članova da se povežu simbolički kako bi uspostavili simboličko zajedništvo na temelju kojega bi ostvarili prava na obrazovanje (usp. Hamilton 1985, 8). Jedan od mogućih načina povezivanja članova zajednice je u sustavima obrazovnih institucija, a alternativni oblik je obrazovanje kroz kulturno-umjetnička društva i organizacije koje provode obrazovanje članova zajednice.

Identitet zajednice i obrazovanje

Prvobitni odgajatelj je bila zajednica i ona potpomaže izgradnju jezičnog i općenito etnokulturnog identiteta te prenošenje kulturnih sadržaja na nove generacije. Danas zajednica mora stvoriti odnos s novim uspostavljenim obrazovnim institucijama kako bi se znanje i odgoj zajednice prihvatio u društvu. Kulturna tradicija temelj je obrazovanja, odgoja i obitelji kao dio životne stvarnosti zajednice koji se ne deklarira ili propituje. S. Shapiro razmatra utjecaj institucija kapitalističkog sustava na društveni i ekonomski život zajednice: „Racionalnost administrativnog planiranja uništava neupitan značaj pravomoćnih zahtjeva koji su se ranije podrazumijevali,

² Subotička gimnazija je osnovana 1747. godine; u periodu dugom 230 godina „mijenjale su se političke i društveno-ekonomske prilike što je pored pedagoškog još jedan aspekt razmatranja navedene problematike“ (usp. Ivanović 1987, 4). Najstarija je srednja škola ne samo u Subotici već i u cijeloj Vojvodini, pa i šire. Kao takva ona predstavlja okosnicu subotičkog obrazovanja (ibid. 147).

³ Nju čine članovi društva koji su komentirali temu, a predstavili su mi pogled drugih na istraživanje zajednice Hrvata u Vojvodini.

ona uzburkava stvari koje su ranije bile bez poteškoća regulirane kulturnom tradicijom, te potom potiče politizaciju područja života koja su se ranije pripisivala privatnoj sferi“ (McCarthy, 1979, 369-370, prema Shapiro 1979, 26).⁴

U ovom radu razmatraju se obrazovne institucije i općenito sve one institucije koje donose zakone i propise, a manjine i članovi društva ih moraju izvršavati. Posebno se pojam institucija odnosi na ostvarivanje prava manjina: „Osnovna značajka koja vrijedi kada je u pitanju ostvarivanje prava na njegovanje i razvoj vlastite kulture jest sljedeća: hrvatska nacionalna manjina u Vojvodini do početka djelovanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata (2009.) nije imala nijednu profesionalnu kulturnu instituciju. Kako se to dogodilo ne tako davno, biva jasnim zašto još uvijek nije ustrojen vlastiti kulturni prostor, zašto su kulturni sadržaji unutar zajednice više nego siromašni uz dominaciju folklornih sadržaja (...) problem je bio i to što nije postojala jasna platforma ili program državnih tijela po tom pitanju“ (Žigmanov 2011, 66-67).

Obrazovanje je važno kako bi se zajednica ponovno simbolički okupila i uspostavila razvoj u društvu preko institucija. Kazivači napominju kako se identitet zajednice izražava korištenjem hrvatskog jezika u javnom prostoru i mogućnošću nastave na hrvatskom jeziku. U multikulturnoj sredini zajednica želi iskazati u standardnom obrazovanju i sadržaje kojima bi izrazila identitet zajednice. Kazivačica, profesorica iz Tavankuta (r. 1946.), prepoznaje želju polaznika za izražavanjem identiteta i pripadnosti hrvatskoj zajednici korištenjem hrvatskog jezika u nastavi. Autori koji osmišljavaju sadržaje hrvatske nastave u inozemstvu zapisuju u kurikulumu: „Doduše, sadržaji hrvatske nastave u inozemstvu zadani su u kurikulumu te nastave, no odgojno i obrazovno djelovanje znatno je šire od kurikuluma i ovisi o konkretnim prilikama i ljudima s kojima učitelji rade. Zato je dobro imati na umu glavne činjenice što određuju pojam hrvatski identitet na koje se uvijek i sa sigurnošću trebaju oslanjati hrvatski učitelji radeći s hrvatskom djecom i odraslima izvan domovine“ (Bežen 2012, 141). Unutar obrazovnih institucija definira se identitet nacionalne zajednice koji je neophodan u obrazovanju.

Predstavnica institucija koja je bila zadužena za obrazovanje manjina u Zagrebu, porijeklom iz Tavankuta (r. 1950.) naglašava:

Nije samo stvar jezika, nego i hrvatskog identiteta, osjećaja, da ti ideš u hrvatski razred, ti otvoreno pokazuješ svoju pripadnost, ti imaš potrebu, tu je, nije stvar u tome kako su se upisali nekada, upisivali su se i sada, nije bilo hrvatskih razreda, nije bilo gimnazije, ni više škole, ali daje osjećaj identiteta, da ideš u hrvatski razred, njeguju svoj osjećaj pripadnosti, taj dio je jako važan, nije jezik samo koji je sličan, ne možete to zanemariti to je jako važno, identitet se ipak čuva jer je elemente identiteta treba sačuvati.

⁴ „The rationality of administrative planning destroys the unquestionable character of validity claims that were previously taken for granted; it stirs up matters that were previously settled by cultural tradition in an unproblematic way, and then it furthers the politization of areas of life previously assigned on the private sphere.“

Preko konstrukcije identiteta pojedinci uspostavljaju odnos sa zajednicom. Na taj način zajednicu simbolično konstruiraju njezini članovi, a njezino značenje varira s obzirom na jedinstveni odnos pojedinih članova prema zajednici (usp. Cohen 1985,15). Kazivač iz Subotice (r. 1967.) objašnjava mi svoja iskustva o identitetu zajednice:

Kada je u pitanju identitetski okvir ili institucionalni okvir zajednice, nije uvijek zajednica ta koja je izgrađuje, ne zavisi od pripadnika zajednica slika o sebi, samo ono što vi mislite o sebi, nego to pokazuju ozbiljne sociološke, filozofske rasprave... što vas može identitetski određivati to ovisi i o drugima.

Priče kazivača o obrazovanju počinju s isticanjem identiteta kako bi definirali sadržaje hrvatskog obrazovanja i nastavljaju se s iskazima o institucionalnim zaprekama razvoja zajednice u prošlosti i sadašnjosti. Mnoge su zapreke koje im onemogućuje puno korištenje obrazovanja u svakodnevnici. Kazivači koji koriste obrazovne sustave, a diploma im je potrebna za zapošljavanje, neizostavno spominju važnu činjenicu da se u Srbiji ne može nostrificirati hrvatska diploma. Mlade osobe tek stvaraju potragu za vlastitim identitetom, zato im se mora ponuditi stabilna vrijednost autoriteta u odgoju i obrazovanju. Kazivačica, profesorica iz Tavankuta (r. 1964.) upućuje me u svijet mladih ljudi: *Pa znate, nacionalni identitet kod ove manje djece ne dolazi toliko do izražaja, oni se identificiraju s poznatim likom, sa sportašem, s nečim drugim.* Članovi zajednice stvaraju svoj identitet i on bi se tek trebao potvrditi u obrazovnim institucijama. Zajednica je u prošlosti stvarala zrelu osobu, dok je danas pojedinac zreo onoliko koliko se ostvario u obrazovnim institucijama i prošao propisane pragove zrelosti. Utjecaj obrazovanja mijenja položaj pojedinca u društvu. „Škole mogu učiti ljude vještinama i vrijednostima. Bez obzira čine li one to ili ne u pojedinačnim slučajevima, zasigurno postavljaju ljude na pozicije višeg socijalnog statusa, što utječe na anticipaciju i socijalizaciju učenika (i onih koji to nisu) kao i na njihova iskustva i socijalizaciju nakon školovanja“ (usp. Meyer 2010,74).⁵

Na temelju sjećanja kazivača o odgoju u centru zapažanja je bilo iskustvo zajednice i utjecaj okolnog društva koje pokušava mijenjati odgojni sadržaj kakav je ona nekad uspostavila. Identitet zajednice i sadržaj obrazovanja se stvara komunikacijom među članovima, a zajednica se afirmira prema javnosti i institucijama s isticanjem problema obrazovanja. Jedan od oblika predstavljanja posebne potrebe za obrazovanjem je prepoznavanje promjena u identitetu zajednice i prenošenje drugima tog važnog iskustva zajednice. „Popisom stanovništva u Vojvodini 1991. godine, odnosno uspostavljanjem metodološkog koncepta u kojemu je ‘klasifikacija nacionalne, odnosno etničke pripadnosti proširena (...) modalitetom: Bunjevac’, intenziviraju se neslaganja oko tumačenja podrijetla bačkih Bunjevaca i njihove etničke kategorizacije. Na statističkoj razini manji etnički udio skupine Hrvata u AP Vojvodini u odnosu na prijašnji popis, bačkim Hrvatima Bunjevcima označio je očitu represivnu

⁵ „Schools may teach people useful skills and values. Whether they do or not in particular cases, they certainly allocate people to positions of higher social status, and this affects the anticipations and socialization of the students (and nonstudents) as well as the experience and later socialization of the graduates (and nongraduates).“

političku strategiju od strane ondašnjeg državnog vrha“⁶ (Rubić 2010, 245). Na taj je način etnički identitet inicijativom državnih institucija postao „podijeljen“. U popisu stanovništva iz 1991. godine dodane su „dvije nove kategorije koje bi trebale izražavati nacionalnu pripadnost: Bunjevci i Šokci. Riječ je o tradicijski usvojenim nazivima koji označavaju dvije hrvatske etničke grupe koje su u Vojvodini starosjedilačko stanovništvo. Takvi se nazivi ne mogu koristiti kao oznaka za nacionalnu pripadnost. Ako se zbroje kategorije Hrvati, Bunjevci i Šokci, dobije se tek nešto manji broj popisanih Hrvata iz 1981. godine (...) Usporedno s ratom u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, Vojvodinu je napustio znatan broj njezinoga stanovništva (nakon popisa stanovništva 1991. godine)“ (Černelić 2006, 183).

Pristup istraživanju i koncipiranje smjernica za razgovor s kazivačima imao je za cilj na temelju njihovih naracija prepoznati utjecaje institucija i osvijestiti potrebe zajednice za odgojem i obrazovanjem. Utjecaji na odgoj i obrazovanje su mnogobrojni, temeljem istraživanja nastojala sam spoznati kako kazivači doživljavaju obrazovne institucije. Razgovarali smo o obrazovanju, ali na temelju njihovih iskaza može se zaključiti da o tome nemaju jasne predodžbe. U prošlosti je zajednica davala smjernice svojim članovima i u tom smislu bila iznad institucija. Postoji zakonodavni okvir manjinskog obrazovanja, ali pripadnici hrvatske manjinske zajednice imaju ograničenu mogućnost koristiti ga budući da je obrazovanje na hrvatskom jeziku na državnoj razini uspostavljeno samo do srednjoškolskog obrazovanja. Brojni elementi tvore obrazovni sustav, a ovaj rad donosi interpretaciju odgoja i obrazovanja prema višeglasju iskustva s terena.

Iskustvo zajednice

Prvi susret s pripadnicima zajednice bio je u Zagrebu prije odlaska na teren u Vojvodinu, u „Društvu vojvođanskih i podunavskih Hrvata“. U razgovoru s jednim članom zapazila sam glavnu motivaciju okupljanja ljudi u okviru ove zavičajne zajednice: *važno je da budemo zajedno*. Time je iskazana potreba i osjećaj da imaju nešto što ih povezuje u prošlosti, a i želja je da te elemente povezanosti nastave razvijati i u budućnosti. Važan je broj prisutnih i okupljenih u zajednici kako bi mogli osmisliti djelovanje. Institucije modernog društvenog poretka udaljile su pojedinca od zajednice. Potrebno je steći obrazovanje, pronaći posao i potvrditi se u vanjskom društvu, a ne u zajednici. Kako bi zajednica ponovno povratila i uspostavila identitet, potrebno je prepoznati vrijednosti kulture kako bi organizirali dodatno obrazovanje za članove zajednice.

Zajednice, kao što su Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo „Vladimir Nazor“ (Sombor) i „Matija Gubec“ (Tavankut), Hrvatska čitaonica (Subotica), te razne ideje i projekti s dodatnim izvaninstitucionalnim obrazovnim sadržajima nastaju iz

⁶ Prema *Popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. godini*, Autonomna Pokrajina (AP) Vojvodina imala je 19.766 izjašnjenih Bunjevaca, a 56.546 Hrvata, a prema popisu stanovništva iz 2011. godine bilo je u Vojvodini 47.033 Hrvata i 16.706 Bunjevaca.

potrebe održavanja i izgradnje identiteta zajednice kroz obrazovne sadržaje. Temelje se na radu entuzijasta, a sadržaji znanja koje oni podučavaju tek se trebaju primijeniti u obrazovnim sustavima i postati važni na tržištu rada. Uz sav trud na izgradnji znanja i prikupljanju iskustva kulture Hrvata Bunjevaca, sudionici nastave na hrvatskom jeziku izražavaju stav u Hrvatskoj čitaonici organizatorici aktivnosti: *Zašto nas šalžete u školu na hrvatskom kad nam ne možete ni na koji način garantirati da ćemo mi ovdje moći raditi. Kad završe hrvatsku školu, imaju samo gimnaziju i politehničku* (kazivačica iz Subotice, r. 1960.). Na temelju takvih razmišljanja vidljiv je strah da će manjinsko obrazovanje i znanje biti manje priznato i važno na tržištu rada. Hrvatska čitaonica je udruga koja njeguje izvannastavne aktivnosti vezane uz obrazovanje, smještena je u spomen-kući Bele Gabrića. Kazivačica predstavlja rad i ističe kako aktivnosti traju kontinuirano dvanaest godina. Pripremaju se dramski komadi koji se izvode na ikavici, etnografske radionice oživljavanja običaja, organiziraju se literarni i likovni natječaji. Programi su prihvaćeni u vrtićima, osnovnim i srednjim školama koje imaju nastavu na hrvatskom jeziku. Posebno se njeguje bunjevačka ikavica i narodna književnost pisana na bunjevačkom govoru. Naglašava kako je u Subotici ikavica skoro nestala i kako ima malo govornika hrvatskog jezika. *Bilo bi strašno kad ne bi bilo te podrške jer bi naša djeca bila prilično ostavljena unutar škole. (...) Hrvatska čitaonica motivira na učenje jezika tako da oni na smotru recitatora dolaze iz Podunavlja i Srijema.*

Učiteljica iz Subotice (r. 1973.), koja aktivno volontira u Hrvatskoj čitaonici govori:

I onda se trudimo kroz... taj način... kroz tu nastavu i kroz te neke oblike u knjižnici, njima razvijati nacionalnu pripadnost, svijest da su pripadnici hrvatskog naroda prvo, a onda imaju i taj svoj dijalekt. Znači samo predstavnici Hrvatske čitaonice, gdje također radim na istim tim ciljevima, ali iz nekog drugog kuta gdje se mi trudimo djeci osvijestiti što su, tko su, ali da smo i u suživotu sa drugim nacijama... Trebamo biti ponosni na svoje i upoznati sa svojim kako bismo mogli poštivati i tuđe. Tako da mi razvijamo... njegujemo hrvatski jezik kroz razne sekcije. Najprije kroz riječ i jezik, kroz sekciju recitatora, kroz dramsku skupinu koju imamo kroz te kreativne etno-radionice, imamo kampove, književna prela...⁷

Suradnica Hrvatske čitaonice i afirmirana naivna umjetnica, kazivačica iz Subotice (r. 1932.), objašnjava kako nije imala dovoljno vremena posvetiti se slikama, jer se bavila i bavi se poljoprivredom. Prema njezinim slikama snimljen je animirani film Rajka Ljubića „Čukundidino zrno ora.“ Govori o poruci koju prenosi slikom: *Ne znam kako bi to objasnila, ja bi to volila da sam mlada, ali sam u tim godinama osamdeseta, nisam još uvijek zadovoljna sa slikama, uvijek mislim da sam imala više vremena da bi ja to postigla.* Za bavljenje slikarstvom ovoj je naivnoj umjetnici bila poticajna podrška zajednice. Iskustvo zajednice se osjeća u njezinome promatranju

⁷ Zahvaljujem kolegi Mihovilu Gotalu na ustupljenim transkriptima iz razgovora s ovom kazivačicom.

svijeta, izboru tema, naslovljavanju određenih pojava, koje su dio zajednice koju simbolički prikazuje.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo „Matija Gubec“ u Tavankutu osnovano je 1946. godine kako bi njegovalo kulturnu baštinu Bunjevaca. „Ivan Prčić Gospodar je priopćio također da je kao učitelj u Čikeriji (zaseoku Tavankuta) priređivao igrokaze sa školskom djecom od 1921. do 1936. godine.“ Zajedno sa Većeslavom Omahenom, osnovao je 1946. godine Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo „Matija Gubec“ u Tavankutu (Zelić 2000, 14-15). „Grupa slikara članova Likovne sekcije pri *Radničkom univerzitetu* u Subotici – Lajoš Đurči, Ludvig Laslo, Ivan Jandrić, Lajčo Evetović, Žarko Rafajlović i Stipan Šabić, nezadovoljni radom u toj likovnoj sekciji odlučuju se osnovati slikarsku grupu u nekom naselju kuda bi mogli odlaziti i raditi. Odabrali su Tavankut i 17. rujna 1961. godine pri Osnovnoj školi ‘Matija Gubec’ u Tavankutu osnovali su Likovnu koloniju ‘Grupa šestorica’“ (ibid. 28). „Društvo je 1956. godine, doživjelo da mu je, kao i drugim hrvatskim društvima i ustanovama u Vojvodini, promijenjen naziv tako da je brisan atribut ‘hrvatski’. Tada je dobilo naziv: Kulturno umetničko društvo ‘Matija Gubec’“ (ibid. 47). Društvo 1991. godine vraća svoj prvobitni naziv. Prema riječima kazivača iz Tavankuta (r. 1975.) 2012. godine Društvo je dobilo Povelju predsjednika Republike Hrvatske za poseban doprinos očuvanju baštine i za sedamdeset godina organiziranog rada u tehnici slame; arheologinja Jasna Balažević, koja je rodom iz Tavankuta, donirala je Društvu etno salaš Balažević koji se koristi za razvoj aktivnosti društva.⁸ Društvo je poznato i izvan lokalne sredine po slikama od slame i predmetima koji su izloženi u muzejima drugih država u okruženju; 1962. godine, nastala je prva slika u tehnici slame Ane Milodanović koja nosi naziv „Rit“, koja se čuva u župnom uredu u Tavankutu, a ta slika je početak organiziranog rada u tehnici slame.⁹

Zajednica Hrvata u Somboru ima dugu tradiciju u kulturi i obrazovanju unutar Hrvatskog kulturno-umjetničkog društva „Vladimir Nazor“.¹⁰

Kulturno-umjetničko društvo osnovano je 6. prosinca 1936. s ciljem njegovanja identiteta Hrvata na ovim prostorima Bunjevaca i Šokaca. U tom svom 75-ogodišnjem radu i postojanju, imali su raznih smetnji, jedno je bilo za vrijeme Mađara, nije bio poželjan baš razvoj, čak je društvo bilo u malom kratkom zastoju pa se radilo po kućama, u prostoru kuće (kazivačica iz Sombora, r. 1953.).

⁸ Jasna Balažević (Subotica, 14. listopada 1944. – Zagreb, 17. siječnja 2012.) je poznata konzeruatorica i arheologinja rodom iz zajednice bačkih Hrvata. Bila je viša savjetnica u Upravi za zaštitu kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske (http://hr.wikipedia.org/wiki/Jasna_Bala%C5%BEevi%C4%87). Članovi zajednice nekoć su većinom živjeli u zadrugama: „Salaš predstavlja gospodarsku osnovu na kojoj se temelji dobrobit mnogih bunjevačkih obitelji i način života bačkih Bunjevaca uopće. S vremenom se salaši napuštaju, što je odraz društveno ekonomskih odnosa“ (Černelić 2006, 93).

⁹ Opširnije o dotičnoj nagradi kao i općenito o Hrvatskom kulturno-prosvjetnom društvu „Matija Gubec“ Tavankut, vidi na: <http://www.matijagubec.org.rs>.

¹⁰ Opširnije o HKUD „Vladimir Nazor“ Sombor vidi na: <http://www.hkudvladimirnazor.com>

Prvobitno ime Društva je bilo Hrvatsko kulturno društvo „Miroljub“ prema nadimku bunjevačkog pjesnika Ante Evetovića. Vodeći članovi Društva su bili učeni ljudi, a namjera je bila obrazovanjem održati identitet zajednice (usp. Matarić 1986: 12-13). Kulturno društvo bilo je jedino utočište za kulturni rad zajednice, koji su vlasti zabranjivali. Zajednica je imala svoj cilj i bila jedina važna institucija u prošlosti. Društvo je bilo iznad svih režima; kada bi se članovi priključivali raznim društvenim sadržajima ili politikama izvan zajednice, to je bilo zato što su imali razvijen osjećaj zajedništva: „Društvo se silovito borilo protiv onih, koji su, uz podršku okupatora radili protiv Društva“ (ibid. 23). Nakon Drugoga svjetskog rata 1949. godine, društvo mijenja naziv iz Hrvatskog kulturnog društva „Miroljub“ u Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo „Vladimir Nazor“. Društvo ima svoju kulturnu i prosvjetiteljsku misiju (ibid. 33). Godine 1957. Društvu je oduzeta atribucija „hrvatsko“ te je novi naziv bio Kulturno-umjetničko društvo „Vladimir Nazor“ (ibid. 35). „Prosvjetiteljska misija Društva, u onom izvornom smislu te riječi, uistinu više nije postojala...“ (ibid. 37). Tako je, 1962. godine, primjerice, na sjednici Upravnog odbora Društva održana rasprava vezana uz njegovu reorganizaciju prema inicijativama kritičara rada Društva: „sa administrativnim komandovanjem ne može se nadati nekim ozbiljnijim uspjesima, jer će reorganizacija rada društava, ovako zamišljena, dovesti do kulturno-prosvjetnog odumiranja rada u gradu. (...) 19. januara ove godine u nezakazane časove Tribina u KPC u Somboru održala je neku diskusiju o našem Društvu sa sledećim naslovom: ‘Šta se krije iza KUD *Vladimir Nazor* u Somboru’“ (ibid 54). Aktivnost Društva se smanjivala uslijed ekonomske i političke krize izazvane raspadom nekadašnje SFR Jugoslavije, no od sredine 1990-tih godina rad Društva se intenzivira: osnivaju se nove sekcije, izdaje prva knjiga, pokreće časopis „Miroljub“. Društvo 2008. godine dobiva nagradu grada Sombora za svoje kulturne aktivnosti, 2010. godine je na zgradu Društva postavljena ploča s natpisom „Hrvatski dom“, a povodom obilježavanja 75. godišnjice postojanja Društvo je dobilo i najviše priznanje „Povelju Republike Hrvatske“, koju mu je dodijelio predsjednik Republike dr. Ivo Josipović (usp. Firanj 2012, 43-44). Obje monografije Društva sadrže puno brižno čuvanih detalja o postojanju i upravljanju Društva i načinu njegovoga rada.¹¹

Na temelju opisa rada HKUD-a „Vladimir Nazor“ može se uočiti koliko je okupljanje članova zajednice imalo prioritet u odnosu na institucije izvan nje. Kulturno društvo je jedino mjesto gdje se njeguje jezik, zajedništvo i održava zajednica koja svoju tradiciju prenosi iz prošlosti. Institucije izvan zajednice žele utjecati na njihov rad i time na obrazovanje članova zajednice. U razgovoru s kazivačicom iz Sombora, (r. 1953.), članicom Društva, saznajem o novom problemu s kojim se društvo suočava:

Najnovija nevolja kada je počela dioba Bunjevci, Hrvati. Da li su Hrvati, pitanja su postavljena, odnosno vi znate manjina Bunjevci, pa su oni istupili iz

¹¹ Prva monografija iz 1986. godina pisana je srpskim odn. srpsko-hrvatskim jezikom, a monografija iz 2012. hrvatskim književnim jezikom.

ovog društva jer smo zadržali u svom naslovu Hrvatsko kulturno umjetničko društvo, znači imamo sve sekcije.

Institucije koje preuzimaju funkcije zajednice ne nude kulturne smjernice kao što je nekad činila zajednica njegujući tradiciju. Iskustvo se prenosilo tradicijom preko obitelji, a dužnost zajednice je bila ponuditi obrazovne sadržaje.

Zajednica i odgoj

Obitelj

Promjene nastaju i u obitelji koja je uža zajednica u odnosu na etnokulturnu zajednicu. Prema definiciji A. D. Smitha, osoba se poistovjećuje s njom. (usp. Smith 1998, 47, prema Grbić 2004, 238). Odgojni autoriteti u obitelji se žale kako ne mogu djecu odgajati i savjetovati. Poštivanje starih vrijednosti nema više svrhu, jer za to neće biti nagrađeni, jedina vrijednost koju mladi ljudi prepoznaju nalazi se u obrazovanju i tržištu rada. Institucije su uvele nove životne vrijednosti što ilustriraju stariji kazivači. U obrazovnom sustavu polaznici procesa obrazovanja imaju problema zbog nedostatka podrške. U obrazovnom sustavu problemi nastaju zbog nedostatka podrške *starih dobrih vrijednosti* prema mišljenju kazivačice iz Sombora (r. 1936.). Profesorica iz Tavankuta (r. 1964.) govori kako ne može kao pedagog utjecati na djecu jer su po njezinom mišljenju roditelji oni koji trebaju postaviti temelje odgoju i da roditelje također treba educirati. Nadalje objašnjava kako roditelji daju loš primjer djeći: *posvađaju se, pa onda jedno drugom ja tebi majku ovo, ti meni majku ono*. Kazivačica iz Sombora (r. 1937.) žali se kako nju njezin unuk ne sluša te uspoređuje ponašanje djece u današnje vrijeme i u vrijeme svojega djetinjstva kada se očeva riječ slušala bez pogovora: *Kad je on rekao ustanite, onda se ustajalo, znači postojao je neki red, a sad moj unuk dođe, u jedanaest sati on se probudi*. Prema Josipu Ivanoviću pedagoški pristup odgoju u kapitalističkoj tržišnoj ekonomiji treba se usmjeravati prema poštivanju drugih, razumijevanju, toleranciji jer natjecateljski duh po načelu kompetitivnosti, može utjecati na razvoj negativnih ljudskih karakteristika kao što su pohlepa, karijerizam i sklonost iskorištavanju drugih (2010, 304). Kroz razgovor sa starijim kazivačima moguće je dobiti informacije o nekadašnjem postojanju poduka u odgoju, jer su se danas one izmijenile. Od generacija koje danas odgajaju djecu nisam dobila odgovore koji bi me upućivali na uspostavljene vrijednosne sustave u odgoju.

Kazivačica iz Sombora (r. 1936.) naglašava da se obitelj nakon Drugoga svjetskog rata poštivala, prenosila je vrijednosti zajednice. Djevojke su se mogle školovati, ali je prema tradicijskom odgoju bilo poželjno da zanimanje bude takvo da se može posvetiti i obitelji. U socijalizmu je, dakle, postojala mogućnost zapošljavanja žena i s tim su osobe bile zadovoljne. Neke kazivačice su završile fakultete ili srednje škole, tijekom školovanja su nastavu slušale na srpsko-hrvatskom jeziku, neke na mađarskom jeziku, ovisno o politici prema obrazovanju u pojedinim razdobljima.

Bunjevačkom ikavicom su razgovarale kod kuće i u kulturno-umjetničkim društvima. Na temelju naracija kazivača može se zaključiti da je identitet zajednice povezan s odgojem, koji se dobiva u obitelji i međusobnim druženjem u zajednici u kojoj su odrastale. Vrijednosti koje je kazivačica dobila u obitelji su one koje bi ona trebala prenijeti dalje:

Iskrenost ljubav, poštovanje, pažnja prema drugome, da ne budeš pohlepan, da ne poželiš ništa tuđe, da budeš, da poštuješ svoju vrijednost, jer ako to ne poštuješ, ne možeš je nikome prenijeti... to mi je najvažnije kod čovjeka danas.

Kazivačica govori o potrebi njegovanja tradicije i koliko su iskustva koja se prenose generacijama važna za razvoj osobe. S nostalgijom govori o starim dobrim vrijednostima s kolegicama i kolegama iz škole s kojima se družila: *Držalo nas je zajedno što smo postojali jedno za drugo, ali smo jedva čekali te susrete, tu je postojala velika ljubav među nama.* U razgovoru nastavlja: (...) *jer nešto se gubi u ovim mladim ljudima koji će oni kad-tad opet vratiti nazad jer će vidjeti da im je to najvažnije.*

Vrijednosti nakon Drugoga svjetskog rata na istraživanom području bile su drugačije nego danas.

Kod nas je tamo na salašu, bilo malo pravoslavaca, ali svi smo se družili, kako da kažem, nije se znalo tko je tko, kao sade, onda smo mi bili svi jedno, svi smo išli na jednu stranu, jedno kolo, svi smo se igrali, svi smo se družili, i svi smo bili ko jedno (kazivačica iz Sombora, r. 1937.).

Zajednica je njegovala vrijednosti rada i mladi ljudi su se podučavali poljodjelskim poslovima u obitelji:

Mi smo svi na njive morali pomagati dedi, kad je bila škola ni u kom slučaju, kad je bilo ferije onda se žito kosilo sa kosom i žene su kupove dale i ja sam prvi otkos to se prepelica zvala, prvi otkos je kosio moj deda i moja mama je na leđima nosila uže i onda ih je sterala, a ja sam to snoplje nadopunjavala, drugi otkos sam nadopunjavala, nisam nikako mogla tako raditi kao mama ... i ja sam od trinaest godina to radila (kazivačica iz Sombora r. 1936.).

Odgojne i obrazovne ustanove

Za vrijeme održavanja nastave na mađarskom jeziku još je za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije: „stvorena takva klima da je govoriti mađarski bilo ‘otmjeno’ i ‘gospodski’, a govoriti bunjevački bilo ‘prsto’... “ (Ivanović 1987, 72). Starije kazivačice koje su se školovale za vrijeme Drugoga svjetskog rata slušale su nastavu na mađarskom jeziku. Mađarska uprava smijenila je s dužnosti direktora muške gimnazije po nacionalnom ključu. „Školske 1943./44. godine ipak je otvoren i mješoviti razred sa srpskim ili hrvatskim nastavnim jezikom“ (ibid. 81). Školovanje na mađarskom jeziku opisuje jedna kazivačica s bogatim životnim iskustvom:

Ja sam prvo išla u građansku školu, onda su došli Mađari, četiri godine, nisam znala ni reč mađarski, ali sam išla u mađarsku školu... i bila sam najbolja učenica u mađarskoj školi, jer sam govorila književno, a oni koji ovde stanuju

ne govore književno, a ja sam govorila književni jezik, ja sam od početka učila književni jezik (kazivačica iz Subotice, r. 1929.).

Na pitanje postavljeno kazivačici iz Subotice (r. 1932.) o korištenju jezika u nastavi ona odgovara:

Na mađarskom i nije mi bilo poslije najbolje, bilo bi bolje da sam završila na hrvatskom ili srpskom, znam čitati i pisati, a ne znam toliko objasniti što je to, tako da mađarski sam završila, mađarsku školu.

Kazivačice su se školovale u dominantnom poretku u kojemu su institucije naglašavale jedan jezik, a razvoj i mogućnosti komunikacije i izražavanje etnokulturnog identiteta bio je zanemaren. Prema istraživanju J. Grbić: „Društveni odnosi, tj. izvanjezične činjenice pokazuju da, kada političke, gospodarske i prostorne granice spoje dvije ili više kulturnih i etničkih/nacionalnih zajednica, dominantnim postaje jezik one kulture čiji su govornici dominantni na političkom, gospodarskom i prostornom planu“ (2004, 240-241).

Kulturno-umjetnička društva preuzimala su brigu za članove zajednice, u okviru koje su oni mogli govoriti svoj jezik. Tako se odgojni utjecaj na mlade, prema stajalištu Upravnoga odbora Hrvatskog kulturno-umjetničkog društva „Vladimir Nazor“ iz daleke 1938. godine, ostvarivao preko rada sekcija: „Od rukovodilaca sekcija, koji su bili i članovi Upravnog odbora zahtevalo se da kod omladine razvijaju radnu disciplinu, neguju drugarstvo i podstiču plemenita i lepa osećanja“ (Matarić 1986, 53). KUD je za članove bio zajednica, proširena obitelji u kojem su dobivali smjernice kako postići kvalitetan život i postati vrijedni članovi društva.

Danas se u suvremenom društvu deklarativno uvažavaju vrijednosti koje su kazivačice stekle kućnim odgojem. Kazivačice odgojiteljice u vrtiću mi govore o načinima njihovog odgoja i odgoja njihove djece u multikulturnoj sredini.

Naša se sredina određuje po tome što smo mi nacionalno mešoviti, moj se otac uvijek hvalio, kako u našu kuću dolaze i Hrvati i Crnogorci i Srbi i Mađari i to je bilo nešto, tako je mene moj otac odgajao, da poštujemo jedni druge, to u nama postoji, poštovanje prema drugima... (kazivačica iz Subotice, r. 1978.).

Druga kazivačica, odgojiteljica iz Subotice (r. 1977.) govori o suvremenim načinima prenošenja odgoja, u kojemu se tradicionalne vrijednosti ne osjećaju, niti prenose u onolikoj mjeri koliko su to prakticirale prethodne generacije. Odgojiteljice u vrtiću se nadopunjuju kad govore o vrijednostima koje prenose djeci i pričaju u isto vrijeme:

Ne damo da se tuku, da psuju... nemoj nikoga povrediti nemoj krasti... kad imaju neki problem onda rešavamo da to bude drugarski, prijateljski... ajde pomogni drugaru da to reši da ne bude tužan (kazivačice iz Subotice r. 1977.).

Vežano uz uplitanje države u odgoj kazivačica iz Sombora (r. 1936.) iznosi primjer iz svoje obitelji:

Znate vi kako je prošla moja sestra, imaju praunuka od pet godina i sad on ide u vrtić i on je nešto nestašan, a on se okrene pa..., baba tužit ću te, a ona ova-

ko pogledala u njega, kome ćeš me tužiti, policiji ću te tužiti, deca se ne smiju tući, kaže u vrtiću to nas uče... pa sad vi postavljate pitanje profesora, pa sam evo vam odgovor.

Institucionalni poredak nehotice isključuje tradicijske obiteljske vrijednosti iz odgoja, autoritet je država koja odgaja i propisuje znanja koja postaju odgojni akti za mlade naraštaje, roditelji se moraju pridržavati propisa.

Predstavnica jedne kulturne institucije vojvođanskih Hrvata u Subotici pojašnjava odnos zajednice i institucije, na temelju čega se može razumjeti kako je zajednici za njezin razvoj potrebna institucija. Područje djelovanja zajednice poklapa se s radom institucija koje su s njom povezane:

Hrvatsko nacionalno vijeće to radi, Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata, to radi i Hrvatska čitaonica, to je jedina udruga koja se još bavi obrazovanjem. Hrvatska čitaonica je jedino mjesto gdje se okupljaju i gimnazijalci i drugi ljudi. Hrvatska čitaonica trenutno služi kao prostor okupljanja za dopunsku nastavu hrvatskog jezika za maturante; to ne organiziramo, organizira Hrvatsko nacionalno vijeće, to govori o poražavajućoj činjenici da hrvatska zajednica nema svoje prostore.

Prema razgovoru s ovom kazivačicom iz Subotice (r. 1960.) zaključujem da se simboličko uspostavljanje zajednice ostvaruje okupljanjem, izražavanjem u prostoru medija i izgrađivanjem identiteta koji bi mogao prikupiti veći broj članova prema zajedničkom cilju: *Kako vidite, doći do televizije je teško, jako teško, nas prate samo manjinski novinari, znači samo hrvatski novinari ili za manjine u Vojvodini.*

Institucionalni i ideološki utjecaji na obrazovanje u Bačkoj

Josip Ivanović se osvrće na obrazovanje manjina, što je vrlo složena struktura s obzirom na velik broj manjinskih zajednica, na broj i teritorijalnu raspršenost pripadnika pojedinih manjina, na kulturno-povijesno nasljeđe svake pojedine manjine, stupanj integriranosti unutar same manjinske zajednice, s posebnim naglaskom na tradicije po pitanju obrazovanja (usp. 2010, 302). U svojem ranijem radu isti autor bavio se djelovanjem gimnazije u Subotici u periodu od 1747. do 1977. godine. Gimnazija se promatra kao općeobrazovna srednja škola koja priprema omladinu za univerzitetski studij (usp. 1987, 18). „Na žalost, subotička gimnazija je u svojoj dugoj povijesti bila i sredstvo u rukama vladajućih stranaka i u tom smislu je imala zadatak da odgaja lojalne podanike i građane. U takvom djelovanju u njoj su se smjenjivale faze: germanizacije, hungarizacije i velikosrpskog hegemonizma“ (usp. ibid. 146).

Istražujući povijest Subotičke gimnazije J. Ivanović nailazi na zanimljive detalje lokalne povijesti iz različitih razdoblja i država. Istraživanje obrazovanja najviše govore o političkim ciljevima koje država želi usaditi u generacije, tako je u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije: „Cilj odgoja bio je odgoj dobrog kršćanina te odanog i poslušnog carskog podanika. Iz ovako postavljenog cilja proizlazili su naravno i od-

govarajući odgojni zadaci.“ (ibid. 91). Za postizanje discipline pored upozoravanja i sprečavanja korištene su i metode tjelesnog kažnjavanja. U molbi iz godine 1778. panduri uvode red nad jednim učenikom, opravdavajući to moralnom razlozima (ibid. 92-93). „Pripajanjem Subotice sa Vojvodinom jugoslavenskoj narodnoj zajednici idejna osnova odgojnog rada se mijenja“ (ibid. 102). „To je vrijeme rađanja teorija o srpskom porijeklu Bunjevaca, što je imalo poslužiti trenutnim ciljevima vladajuće (pašičevske) politike. Školske 1933./34. formirana je organizacija SKO-JA-a od strane naprednih gimnazijskih omladinaca u tijesnoj suradnji sa studentima ovdašnjeg Pravnog fakulteta“ (ibid. 79). Nakon Drugoga svjetskog rata u gimnaziji se naglašavaju nove odgojne vrijednosti koje će izgraditi budući poredak društva. „Gimnazija u novoj Jugoslaviji postala je doista narodna škola, otvorena za sve vrijedne i marljive učenike, bez obzira na klasno, nacionalno i socijalno porijeklo“ (ibid. 103). Ovaj kratak osvrt na povijest razdoblja ima za cilj ukazati na utjecaje koji su prisutni u politikama u obrazovanju. Ivanović naglašava ideološku komponentu u edukativnim sustavima, fokusira se na ideološke momente u nastavnim procesima i na direktno miješanje države (ibid.).¹² To je također temelj istraživanja ovoga rada. Povijesnim sjećanjem generacija koje su se obrazovale u sustavima s različitim političkim sadržajima, mogu se te vrijednosti prenijeti kroz odgoj na sljedeće generacije. Povijest obrazovanja je jednim dijelom obilježena institucionalnim utjecajima koji se vrše na organizaciju nastave, sustav znanja u obrazovanju, na sadržaje koji će biti dominantni u izgradnji budućih generacija.

Sjećanja kazivača sežu dalje do Drugog svjetskog rata, kada u centru zanimanja nije samo hrvatski jezik, nego jaki utjecaj institucija i miješanje države u kontrolu obrazovanja. Obrazovanje bi trebalo biti oslobođeno od ideoloških vrijednosti, a u Bačkoj je procjenjivanje kadra i nastave neposredno nakon Drugoga svjetskog rata dovelo do toga da sudionici organiziranja nastave na hrvatskom jeziku završe u zatvorima.

Jedan od njih je Ivan Prčić Gospodar, učitelj u Tavankutu, on je otvorio škole na hrvatskom jeziku u Tavankutu, Đurđinu bio je prvi pročelnik za prosvjetu za Suboticu, ali samo godinu dana, poslije je dospio u zatvor, skoro je osuđen na smrt samo zbog toga što je... on je prikupio mlade djevojke i zaposlio ih je kao učiteljice. Ima jedna učiteljica ona je bila učesnik, ona je isto preko 86 godina da vam ona ispriča kako je osnovana, kako je hrvatski jezik nastao u školama (kazivačica iz Subotice, r. 1929.).

Učiteljica iz Subotice (r. 1923.) koja je izvodila nastavu u Tavankutu nakon Drugoga svjetskog rata mi je kasnije objašnjavala kako su visoko obrazovani mladi ljudi bili prekvalificirani za učitelje, neki su se školovali u Zagrebu, pripadali su hrvatskoj nacionalnoj manjini i u nastavi koristili hrvatski jezik od 1945. do 1947./48. školske godine.

Povezanost članova zajednice često je uznemiravala predstavnike postojećeg političkog sustava, koji su nastojali uspostaviti kontrolu nad njihovim ponašanjima.

¹² O tome autor piše na više mjesta u svojem magistarskom radu. O ovim aspektima obrazovanja piše i Shapiro (usp. 1984, 30-34).

Svaka osoba se mogla osloniti na snagu zajednice. U razgovoru s učiteljicom (iz Subotice, r. 1923.), koja je bila osuđena na skoro dvije godine zatvora, doznajem kako ona nije bila ideološki uključena u nastavu. Objasnila mi je kako se pridržavala nastavnih metodskih jedinica, nije bilo literature za učitelje, pa se sastajala s grupom učitelja, kako bi zajednički planirali nastavu, tiskali su i list kako bi bolje mogli razmjenjivati učiteljska iskustva. Njihovo okupljanje završilo je za sve jednakom optužbom zbog jedne osobe koja je samostalno istupala sa svojim idejama, a dolazila je na njihove sastanke. Njezini stavovi i životna uvjerenja su vezana uz predanost struci. Kazivačica iz Subotice (r. 1929.) s kojom sam ranije razgovarala govorila mi je o toj učiteljici i uputila me da se sastanem s njom, prepričavajući mi dramatično sjećanje:

Ja se sećam kad je poslužitelj 18 km došao iz Tavankuta i rekao mami plačući, odveli su učiteljicu u zatvor iz škole, a ne zna zašto i plače, a ona pisala metodsku jedinicu, oni nisu znali šta je to metoda jedinicu i zatvorili je zato što je predavala na hrvatskom u Tavankutu. Na granici Mađarske nije bilo prevoza, nije bilo udžbenika, nije bilo struje u školi, pješke je dolazila svaki dan, 18 km kući, subotom nema prevoza.

U vrijeme Hrvatskog proljeća njihov oblik afirmacije poklopio se s političkim pristupom u koji zajednica nije bila uključena, već su željeli osnovati ogranak Matice hrvatske u Bačkoj, zvali su ih „maticari“:

Hrvatsko proljeće u Zagrebu, Vlado Gotovac i Milka Planinc su stradali, ali su stradali vojvođanski Hrvati, sto vojvođanskih Hrvata je stradalo, imam spisak, dat ću Vam spisak. Najviše je stradala Subotica, ona ima najviše Hrvata, uglavnom iz Subotice zbog toga što je Naco Zelić, on je pravnik, sada je u Zagrebu, on je bio sudija u Subotici... i onda je otišao, sto hrvatskih intelektualaca je stradalo, ostali su bez posla... dat ću Vam popis, zbog toga što je Naco Zelić hteo ovde da osnuje ogranak Matice hrvatske, zbog toga su stradali. To je samo Matica hrvatska, ogranak da bude ovde, ona se bavi samo kulturom i umetnošću (kazivačica iz Subotice, r. 1929.).

U filmu Branka Ištvančića „Od zrna do slike“ spominje se to razdoblje, spiker predstavlja umjetnicu Matiju Dulić i prepričava razgovor koji je vodila s pripadnikom zajednice Nacom Zelićem u vrijeme kad je bio politički proganjan. Ona mu je protumačila simboliku slike koju je izradila: zajednica koja je dosad bila na okupu sad se rasula (2012).¹³ Kazivačica iz Subotice (r. 1929.) objašnjava kako zajednica može rasti samo uz obrazovane pojedince:

Mogao se školovati samo onaj koji je htio ići za svećenika, a vlast nije dozvoljavala da završiš gimnaziju niti ikakvu školu, mogao se školovati onaj koji je bio jako bogat pa se školovao u inozemstvu u Gracu, Münhenu, Budimpešti, naši su gimnazije završavali, ovdje nisu mogli završiti gimnaziju zato što su Hrvati,

¹³ Riječ je o naslovnici rukopisne knjige pjesama iste umjetnice simboličnog naziva *Rasuto vlačje*. „Autorica pjesama, ujedno i autorica naslovnice, Matija Dulić poklonila je tu knjigu njezinome sadašnjem vlasniku Naci Zeliću kada je napuštao svoj zavičaj“ (Černelić 2006, 214).

pa su išli onda u Travnik, u Kaloču, u Zagreb, tamo su završili gimnazije i to veliki broj, skoro svi učenici Hrvati, svi su završili samo šest razreda gimnazije, morali su dalje ići.

Izvan obrazovnih institucija koje provode nastavu postoje zakonodavne institucije na razini države koje osmišljavaju obrazovni poredak. Institucije više utječu na korisnike sustava nego što korisnici mogu izraziti svoje potrebe za promjenama propisa. Profesorica povijesti se danas suočava s nerješivim problemima.

To smo i na faksu radili da povjesničari, oni kad izdaju udžbenik, oni ga stvarno pišu, ali točku stavlja država, oni odlučuju što će da se objavi, ti onda moraš raditi korekciju, ako se nekom ne sviđa to onda, ispravljaj (kazivačica iz Subotice, r. 1984.).

Max Weber raspravlja o smislu neutralnosti znanosti i obrazovanja i postavlja pitanje: „Trebali li netko u sveučilišnoj nastavi propovijedati svoja etička ili kulturna idealna svjetonazorski utemeljena praktična vrednovanja?“ (1989, 203). Stav teoretičara o neutralnosti temelj je znanstvenih promišljanja u društvenim znanostima. Unošenje ideologije u odgoj i obrazovanje se propituje, a u multikulturnoj sredini interpretacija sadržaja povijesti dodatno opterećuje nastavnika. Problemi uspostavljanja odnosa prema institucijama za Hrvate u Vojvodini su stvarnost novih generacija. Promjenom propisa trebali bi stvoriti prostore za razvoj obrazovanja. Za starije članove društva iskustva s institucijama su prisjećanja, zato puno otvorenije i jasnije mogu o njima govoriti. Odabrala sam temu obrazovanje i usmjerila se na institucionalne utjecaje na odgoj i obrazovanje, upravo zato što pravni propisi koji koriste institucije osmišljavaju sve moguće društvene odnose u kojima djeluje obrazovanje, a neupitni su kad se trebaju izvršavati.

Tema koju je naćeo kazivać iz Subotice (r. 1957.) bila je njegova želja za osnivanjem Katolićkog školskog centra kao prijedlog razvoja hrvatskog obrazovanja. Kazivaćica iz Tavankuta, (r. 1964.), objasnila mi je njegovo mišljenje s kojim je upoznata:

Centar za obrazovanje, to je dobra prića, ali se ne može primijeniti u Tavankutu, recimo ja sam bila nedavno u Santovu oni imaju internat, imaju osnovnu školu, tamo je politićka klima ipak drugaćija, tamo i Mađari upisuju djecu u hrvatske odjele, veća je prohodnost, imaju veći izbor srednjih škola i fakulteta.

Razgovori s kazivaćima potvrdili su pretpostavku o utjecaju institucija i politićkih sustava na odgoj i obrazovanje u prošlosti na razvoj obrazovanja. Zbog tih pritisaka institucija, zajednica Hrvata u Vojvodini nije bila podučavana hrvatskom jeziku i kulturi niti u jednom proteklom politićkom sustavu, nego se kohezija zajednice održavala u okviru kulturno-umjetnićkih društava. Danas deklarativno postoji okvir za korištenje prava i izražavanje kulturnih razlića. Brojni su problemi kod organiziranja nastave na hrvatskom jeziku. Kazivaćica profesorica iz Tavankuta (r. 1964.) govori o nedostacima izvođenja nastave zbog toga što profesori iz Republike Hrvatske koji predaju hrvatski mogu podučavati samo četiri godine, ućenici tako mijenjaju profesore koji svaki ima svoj naćin rada:

Ta pomoć je dobro došla, ali nije trajno rješenje. Roditelji nisu zainteresirani za upis svoje djece, pa se ne mogu formirati razredi. Oni idu u srpske razrede, a slušaju bunjevački dva sata tjedno kao izborni predmet. Imamo mi djece koja idu na nastavu na srpskom, a isto tako imaju izborni predmet hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture, znači i to je još jedna mogućnost. (...) Rješenje znate kada radimo prezentaciju naše nastave i kada govorimo o jeziku nikada ne idemo na to da je prvenstveno cilj upisati dijete zbog hrvatskog jezika zato da bi znao govoriti hrvatski jezik, nego zbog tih nekih drugih sadržaja koje nudi nastava na hrvatskom, hrvatski često zna biti problem.

Tijekom razgovora nezaposlena profesorica iz Subotice (r. 1984.) se propituje i objašnjava svoju poziciju prema obrazovnim institucijama:

I onda što je najteže imaš osam razreda na hrvatskom jeziku, završiš osnovnu školu na hrvatskom jeziku, treba da ideš u srednju školu, ekonomsku, medicinsku, nema na hrvatskom jeziku, ima samo na srpskom jeziku, što si uradio, ništa, ima samo gimnazija jedan smer.

Problem je izvođenje nastave od strane educiranih profesora i nastavnika na hrvatskom jeziku zbog neriješenog pitanja nostrifikacije diploma: *nastava na hrvatskom jeziku traje deset godina, studenti studiraju u Zagrebu, da li će se vratiti, ne znamo* (kazivačica iz Tavankuta, r. 1964.). P. Vuković predlaže da bi svim nastavnicima koji izvode nastavu na hrvatskom jeziku trebalo postaviti rok do kojega moraju pribaviti dokaz o poznavanju hrvatskog jezika te da bi stoga trebalo raditi na uvođenju certifikata o tome nakon uspješno položenoga jezičnog ispita (usp. 2010, 99).

Identitet i obrazovna prava

Institucije države su utjecale na pojedince da ostanu na okupu, kako bi ih ometali u razvijanju međusobnih odnosa. Stariji kazivači se prisjećaju političkih događaja i stavova institucija, koji su ih onemogućavali u djelovanju da se kao zajednica povežu. Nakon razgovora o različitim temama jedna članica kulturnog društva mi je pojasnila:

Zajednica može nešto učiniti kod utjecaja na obrazovnu politiku... znači imamo mi politiku svoju, ja nisam u njoj, jesam član Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini, ali čelnici su ti koji razgovaraju, koji pokušavaju, svi imaju strah od toga, znači nas troje slabi smo u odnosu na tri hiljade da nešto napravimo u Somboru, mogu možda manje zajednice gdje ima Hrvata, kod nas su Hrvati više na salašima (kazivačica iz Sombora, r. 1953.).

Kako bi se iskazali zahtjevi za potrebama koje ima zajednica, kazivači ističu da je potrebno osmišljavati i poduzimati akcije kako bi osigurali prostor za obrazovanje i time sačuvali identitet zajednice:

Mi potičemo djecu, a ti ne možeš, kako ti roditelju da kažeš jeste bit će sve u redu, sve je teže ići studirati u Hrvatsku, pa i gotovo nemoguće zato što ima državna matura (kazivač iz Subotice, r. 1956.).

Osoba koja je pripadnik manjinske zajednice suočava se s još jednom zaprekom i mora uložiti dodatni napor kako bi ostvarila visoko obrazovanje na hrvatskom jeziku. Kazivači su mi govorili da u obrazovanju treba koristiti hrvatski jezik, jedna kazivačica mi je posebno pojasnila:

Mi nismo Bunjevci, mi smo Hrvati Bunjevci, tu je podjelu uveo Milošević gdje smo se mi podijelili (kazivačica iz Subotice, r. 1929.).

Mnogi odmah na početku intervjuja ističu svoj identitet i pripadnost ispravnoj zajednici. Korištenjem hrvatskog jezika u nastavi potvrđuje se identitet hrvatske zajednice, važno je da što više pripadnika koristi sustav obrazovanja na hrvatskom jeziku. Identifikacija – biti Bunjevac ili Hrvat Bunjevac – postaje izbor mlade osobe unutar obrazovnog sustava. Izjašnjavanje za opciju Bunjevac osobi pruža više mogućnosti za obrazovanje, dok je izbor školovanja u nastavi hrvatskog jezika ograničen, jer je mali broj škola na hrvatskom jeziku.¹⁴ Pod utjecajem institucija jedna etnička zajednica istoga naziva razdvojila se u dvije skupine od kojih se jedna distancira od druge, koja se deklarira kao hrvatska. Traženjem prava na službenu upotrebu vernakularnog govora¹⁵ žele se izdvojiti od skupine koja želi izraziti svoj identitet pohadanjem nastave na standardnom hrvatskom jeziku (kazivačica iz Tavankuta, r. 1946). Hrvatski se jezik u vojvođanskim školama počeo koristiti 2001. (usp. *ibid.* 97)¹⁶

T. Žigmanov pojašnjava u razgovoru:

*„Osvajanje slobode“ se zove moja knjiga gdje sam prikazao na koji način su pripadnici Hrvata u Vojvodini, građani hrvatske nacije u Vojvodini stvarali taj društveni institucionalni okvir, upražnjavali prava, nakon sloma Miloševićevog režima, jer svaka zajednica unutar sebe mora biti institucionalno ustrojena na neki način i po horizontalnom i po vertikalnom planu, mora imati sadržaje koje upražnjava, mora imati elitu koja artikulira i ja sam u toj knjizi vidio da je to cijeli proces, proces ostvarivanja slobode, onog osvajanja slobode koji su imali pripadnici drugih nacionalnih zajednica.*¹⁷

Nadalje govori o odnosu prema institucijama:

¹⁴ Za studij u hrvatskoj državi potreban je kontinuitet u obrazovanju na hrvatskom jeziku zbog polaganja državne mature.

¹⁵ Prema Bugarskom, vernakularni govor je onaj koji nije standardiziran u znanosti (J. Grbić 2004, 239).

¹⁶ Od 2009. godine na hrvatskom jeziku se izvodi cjelokupna osnovnoškolska nastava koja je organizirana u trima školama u Subotici i u Tavankutu, Đurđinu i Maloj Bosni. Izborni predmet *Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture* namijenjen učenicima koju nastavu prate na srpskom jeziku, predaje se u jednoj osnovnoj školi u Somboru, u školama u Žedniku, Monoštoru i Sonti te u četiri osnovne škole u Srijemskoj Mitrovici. U subotičkoj gimnaziji 2007. godine upisan je prvi razred s nastavom na hrvatskom jeziku, a 2010. i u Tehničkoj školi u Subotici. Nastava na hrvatskome izvodi se još u Biskupijskoj klasičnoj gimnaziji *Paulinum* te na Teološko-katehetskom institutu Subotičke biskupije. Također i predškolske ustanove u Subotici, Tavankutu i Maloj Bosni imaju hrvatskojezične skupine (Žigmanov 2011, 97-98).

¹⁷ O tome piše detaljnije u knjizi o kojoj govori (Žigmanov 2011, 22-34).

Jedan je sporazum o međusobnoj zaštiti manjina, pripadnika srpske zajednice u Hrvatskoj i hrvatske zajednice u Srbiji, jedan od mehanizama nadzora provođenja tog sporazuma u kojem se garantiraju ostvarivanje manjinskih prava, institucionalni razvoj... trebali bi se sastajati barem jednom godišnje, ali to nije bio slučaj.

Pripadnica zajednice koja je bila zadužena za školovanje Hrvata iz Vojvodine u Hrvatskoj, živi u Zagrebu (r. 1950.) vodila je evidenciju o upisanim studentima u Hrvatskoj:

Školske 2005./06. bilo ih je 32, onda još u Osijeku 23 kandidata se je upisalo te godine imam fotokopirano, možete to vidjeti, 43 kandidata bilo je školske 2004./2005., 44 kandidata 2003./04. i tako dalje. Znači, sve u svemu, to imate kroz određeni broj godina kako su se upisivali, tko se u Osijeku, tko se u Opatiji ili Zagrebačko sveučilište.

Kazivačica je porijeklom iz Tavankuta, obnašala je dužnosti vezane uz manjinsko obrazovanje, brinula se o svim manjinama za koje je bila zadužena, a posebno joj je bilo drago što se mogla zauzeti za prava pripadnika svoje zajednice.

Zaključak – mnogostrukost problema obrazovanja

Na temelju razgovara s kazivačima, od kojih su neki bili uključeni u manjinski obrazovni sustav u prošlosti, dok se drugi danas s tim problemom suočavaju, sažimam rezultate istraživanja ove teme iz rakursa ljudi koji su iznosili svoja iskustva i stavove o mogućim rješenjima problema obrazovanja Hrvata u Vojvodini. Institucija ne može zamijeniti zajednicu, ne može usmjeravati pojedinca, jer se s institucijom osoba ne može identificirati. Zbog toga institucija treba pažljivo kreirati propise kako bi se pojedinac mogao vrijednosno razvijati u obrazovanju i u vrlo složenim multinacionalnim sredinama u kojoj je manjina nalazi. Ukoliko te potrebe nisu zadovoljene, pojedinac se osjeća uznemireno. Pokušava djelovati i objašnjavati drugima svoju poziciju, a zajednica se pokušava obratiti javnosti kako bi se ostvarila prava. Institucije mogu utjecati na odabir identiteta, obrazovanja, ali potreba za zajedništvom, dijeljenjem znanja i iskustva se nastavlja. Podršku i spoznajni razvoj može ponuditi nova simbolička zajednica koja se može uspostaviti suradnjom s institucijama. Tradicionalna zajednica bačkih Hrvata je s industrijskim razvojem izgubila svoju koheziju. Zajednica, koja pruža odgoj i znanje koje je pojedincu potrebno za život, također ima udjela u stvaranju i održavanju identiteta.

Prema J. Ivanoviću: „Nacionalna svijest kao temeljna sastavnica identiteta ličnosti pojedinca predstavlja dio ljudske, društvene svijesti, čiji su elementi moralna, ideološka i politička svijest“ (2010, 306). Društvena svijest posebno se formira u demokraciji u njezinom sustavu vrijednosti: „Sebičnost, pohlepa i ostale moralno loše osobine, zatim krive ideje, ideali i pogrešna politička viđenja i struje mogu paralizirati ili deformirati izgradnju nacionalne svijesti“ (ibid.).

Postoji potreba za afirmacijom identiteta i korištenjem nastave na hrvatskom jeziku koja je važna za pripadnike hrvatske manjine. Tako kazivačica iz Tavankuta (r. 1964.) ističe kako se u nastavi mogu uvesti zanimljivi sadržaji za sve manjine. Znanje zajednice se sačuvalo prenošenjem znanja u kulturno-umjetničkim društvima što je bila jedina mogućnost za očuvanje i iskazivanje identiteta i obrazovanja Hrvata u Vojvodini. Kazivačica iz Subotice (r. 1960.) smatra da bi se danas znanje i iskustvo zajednice trebalo predstaviti i u standardiziranom obrazovanju kako bi zajednica mogla komunicirati i s drugim nacionalnim manjinama i razvijati svoje društvene odnose u institucijama. Problemi su mnogi, rješenja postoje, samo se moraju primijeniti. Nakon Drugoga svjetskog rata nastava se u osnovnim školama izvodila u spojenim razredima i danas se zbog ideološkog utjecaja na identitet, a time posredno na izbor obrazovanja, manji broj učenika odlučuje za nastavu na hrvatskom jeziku, prema mišljenju kazivačice iz Tavankuta (r. 1964.). Stoga je potrebno, smatra kazivač iz Subotice (r. 1967.), razvijati i deklarirati identitet kako bi pripadnici zajednice proširili prava na manjinsko obrazovanje i općenito prava zajednice. Identitet jedne zajednice može se izgraditi obrazovanjem u kojem će među ostalim manjinama u multikulturnoj sredini biti ravnopravno predstavljena kultura i jezik Hrvata u Vojvodini, zaključuje kazivačica iz Subotice (r. 1973.).

Ovim radom prikazala sam samo jedan mali segment odgoja i obrazovanja na primjeru hrvatske bunjevačke subetničke skupine u Bačkoj potkrijepljenom narecijama kazivača, višeglasjem pripadnika starijih, srednjih i mlađih naraštaja bunjevačke subetničke skupine. Ovo kratko istraživanje ukazalo je na nužnost daljnjih sustavnih istraživanja ove teme kako bi se sagledali svi aspekti odgoja i obrazovanja hrvatskih, pa i drugih, manjinskih zajednica u Bačkoj.

Literatura i izvori:

- Bežen, Ante. 2012. Hrvatski identitet – pregled temeljnih sastavnica i nositelja. U: Bežen, Ante i Bošnjak, Milan.(ur.) 2012. *Hrvatska nastava u inozemstvu. Priručnik za učiteljice i učitelje*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta; Učiteljski fakultet Sveučilište u Zagrebu.
- Cohen, P. Anthony.1985. *The Symbolic Construction of Community*. London and New York: Ellis Horwood Limited.
- Grbić, Jadranka. 2004. Jezični procesi, identitet i globalizacija. U: *Narodna umjetnost* 41/2: 35-253.
- Černelić, Milana. 2006. *Bunjevačke studije*. Zagreb: Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, FF-press FF Press.
- Firanj, Alojzije (ur.). 2012. *HKUD „Vladimir Nazor“ Sombor. 1936.-2011*. Sombor: HKUD „Vladimir Nazor“ Sombor.
- Hamilton, Peter. 1985. Editor' s Foreword. U: Cohen, P. Anthony. *The Symbolic Construction of Community*. London and New York: Ellis Horwood Limited, 7-9.
- Ištvančić, Branko. *Od zrna do slike*. 2012.

http://www.youtube.com/watch?v=W_o4umU3H7E, 21. XII. 2012. (pristup 21. XII. 2012.).

Ivanović, Josip. 1987. *Djelovanje Subotičke gimnazije u odgoju i obrazovanju mlađih generacija (1747-1977)*. Magistarski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Ivanović, Josip. 2010. Obrazovanje u funkciji očuvanja identiteta Bačkih Hrvata: U: Robert Skenderović (ur.). *Identitet Bačkih Hrvata. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa*. Zagreb - Subotica. Hrvatski institut za povijest – Hrvatsko akademsko društvo: 301-317.

Matarić, Franja. 1986. *Kulturno-umetničko društvo „Vladimir Nazor“ Sombor, Sombor Monografija društva. 50-godišnjica postojanja i rada kulturno-umetničkog društva „Vladimir Nazor“ u Somboru*. Sombor: Kulturno-umetničko društvo „Vladimir Nazor“ – Sombor.

Meyer, John W. The Effects of Education as an Institution. *The American Journal of Sociology* 83, No. 1: 55-77.

Rubić, Tihana. 2010. Kulturne politike i etnički identiteti: Primjer dvaju kulturno-umjetničkih društava u Somboru: U: Robert Skenderović (ur.). *Identitet Bačkih Hrvata, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa*. Zagreb – Subotica. Hrvatski institut za povijest – Hrvatsko akademsko društvo. 241-252.

Shapiro, Svi. 1984. Crisis of Legitimation: Schools, Society and Declining Faith in Education. *Interchange* 5 (4): 23-39.

<http://www.petajwhite.net/Uni/910/Legit%20and%20Representation/Legitimation%20Precis/Shapiro.pdf> (pristup: 20. XII. 2013.).

Sekulić, Ante. 2010. Bački Hrvati u 20. stoljeću: U: Robert Skenderović (ur.). *Identitet Bačkih Hrvata, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa*. Zagreb – Subotica. Hrvatski institut za povijest – Hrvatsko akademsko društvo. 167-214.

Vuković, Petar. 2010. Kako skrbiti za hrvatski jezik u Vojvodini. U: *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavod za kulturu Vojvođanskih Hrvata* 2: 79-103.

Weber, Max. 1989. *Metodologija društvenih nauka*. Zagreb: Globus.

Zelić, Naco. 2000. *Protiv zaborava. Hrvatsko kulturno prosvjetno društvo „Matija Gubec“, Tavankut, (1946.-1996)*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika.

Žigmanov, Tomislav. 2006. *Hrvati u Vojvodini danas : traganje za identitetom*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Žigmanov, Tomislav. 2011. *Osvajanje slobode. Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata*. Subotica: Hrvatsko akademsko društvo.

Summary

Community above institutions: institutional influence on education in Bachka

Approaches to education are diverse and related to changes in the social system and, undeniably, ideology. This field study, based on and supported by the theoretical literature on the respective issues conducted in Bachka, in the areas of Subotica, Sombor and Tavankut providing an interpretation of polyphonic experience. This work considers various aspects of the influence the institutions have on education and the complexity of minority education. Education in Bachka is considered through the presentation of Croatian community in Vojvodina in relation with the institutions competent for creating education legislation. Their education has been and is still conducted through insufficient institutional education, its efficiency being reduced to the work and activities of cultural and artistic associations and associated ethno-cultural institutions. The experience of the community has been and is still transmitted by the tradition through individual and family experiences. The work observes: who actually bears the responsibility or even a duty to offer educational contents and what is or would be the acceptance thereof? Surely, there is a legal framework of minority education; however members of the Croatian minority have restricted opportunity to take the classes in the Croatian language because of the numerous socio-political circumstances that affect the declaration of their identity. For that reason, the conclusion is that education largely forms the identity of a person and this research implies that the issue of ethnic and cultural identity affects the number of attendees of the Croatian language classes.

Keywords: education, upbringing, educational institutions, community, Bunjevci, Bachka